

نقاشی فتح خیبر اثر
حسن روح‌الامین

روایت غیرت و غربت

دست خالی ادبیات داستانی در محضر امیرالمومنین^(ع)

صدای جروبوت‌شان در راهرو پیچید.

زمان استراحت بین کلاس‌ها بود. در بین کلمات و جملاتی که رد و بدل می‌شد کلمه تحریف و امام علی^(ع) زیاد به گوش می‌رسید. می‌دانستم نهایت مقصدشان

اتاق کارم است. کمابیش عادت کرده بودم. سر کلاس هر چقدر هم که ادای مخالفت و ساز ناکوک با تاریخ اسلام را در می‌آوردند، اما در برابر هزاران پرسشی که در ذهنشان به مرور شکل گرفته بود یاری مقاومت نداشتند.

صدایشان نزدیک‌تر می‌شد که اولی به دومی گفت لایب بابای من و تو با ذوالفقار می‌جنگیدند و دومی پاسخ داد همین که گفتم درست است. ماجرا روشن بود هر دو داشتند به اتفاق می‌آمدند تا من داوری کنم روایت کدام درست است؟ آن ترم وسط همه درس‌های فلسفه، درس عمومی تاریخ اسلام را هم برداشته بودم

برای تدریس که از قضا همین دو دانشجو با کلی ادعا سر کلاس بودند. یکی از آنها مدعی بود که حضرت علی^(ع) هنگام جنگ از شمشیر استفاده نمی‌کرد و فقط سپر در دست می‌گرفت و دیگری مخالف این نظریه بود. بعد از بحث و طرح مساله و پاسخ، هر دو مصر بودند که کتابی را معرفی کنم تا بیشتر با حضرت امیر^(ع) آشنا شوند. تا آمدن کتاب‌ها را فهرست کنم برایشان، سفت و سخت ایستادند که حوصله کتاب جدی و پژوهشی ندارند، داستان می‌خواهند و حالا من بودم که داشتم در میانه همه هرچه خوانده بودم دنبال رمان و یا داستانی می‌گشتم تا پاسخی باشد به روح و ذهن تشنه و جست‌وجوگر دو جوان ایرانی شیعه.

جذابیت روایت داستانی از تاریخ برای نسلی که با کتاب و کلمه موافقت چندانی ندارد امری بدیهی است. نسل جوان نیازمند و طالب جدی داستان تاریخی است.

روایت از تاریخ به شکل داستان دارای اقتضائات، لوازم و محدودیت‌هایی است که اینجا مجال پرداخت به آنها را ندارم، اما نباید فراموش کرد بضاعت ادبیات ما در سوژه‌های تاریخی به واسطه پیشینه‌ای عظیم، بی‌نظیر است و داستان‌نویسان ما هم به قدر این بضاعت خلق داستان نکرده‌اند لکن فرصت را

آزاده جهان‌احمدی

مدرس دانشگاه

مغتنم شمرده و در این یادداشت برآنم تا همراه شما به بررسی حضور امیرمؤمنان^(ع) در ادبیات داستانی ایران بپردازم. حضور شخصیت حضرت علی^(ع) در فرهنگ، زیست، تاریخ و حافظه جمعی مردم ایران حضوری موثر، عمیق، ریشه‌دار و غیرقابل انکار است. بخشی از علت این حضور جدی و معنادار به شخص خود حضرت امیر بازمی‌گردد. حقیقت امر آن است که اگر بخواهم غیرمعارفی و فارغ از مساله عصمت به این موضوع بنگرم باید بگویم ابعاد شخصیت فردی آن حضرت مانند تقوا، زهد، ساده زیستی در کنار همراهی با پیامبر اکرم^(ص) و همچنین بزنگاه‌های مهم تاریخی موجب شده است که در مواجهه با ایشان با شخصیتی پیچیده و چندوجهی روبه‌رو باشیم که هر بعد برای خودش مانند اقیانوسی وسیع و عمیق است. عدالت علی^(ع)، ازدواج و زندگی مشترک با فاطمه زهرا^(س)، نقش پدری، حکومت‌داری، سکوت ایشان در مساله خلافت خلفای سه گانه، جنگ‌های زمان خلافتشان و... همگی دارای ماجراها، اتفاقات و موضوعاتی است که می‌تواند دست‌مایه خلق آثاری ماندگار و مسیرساز باشد. سوژه‌هایی که بسیاری‌شان معطل داستان‌نویس ایرانی است تا زدل تاریخ بیرون کشیده و روایت شوند. در این مجال اندک همراه شما به سه رمان مرتبط به زندگی مولای متقیان می‌پردازم.

رمان **قدیس** به قلم ابراهیم حسن بیگی به مساله حکومت‌داری حضرت علی^(ع) در طی پنج سال خلافت ایشان پرداخته است. داستان از منظر یک کشیش ساکن مسکو «میخائیل ایوانف» پیش می‌رود. ماجرای کتاب با رسیدن یک کتاب تاریخی به دست ایوانف شروع می‌شود. او که مظهر فردی آزاداندیش است به کتاب علاقه‌مند می‌شود و بر اساس رویای صادقه‌ای که می‌بیند این کتاب را هدیه‌ای از طرف حضرت عیسی مسیح^(ع) در می‌یابد که در واقع قصد هدایت او را دارد. در این داستان روایت تاریخی درباره حضرت علی^(ع) موضوعیت اصلی دارد، اما نویسنده ماجرای پلیسی و جنایی را بستر داستان کرده تا در آن به مرور روایت‌های تاریخی بپردازد. دوشور که در پی به‌دست آوردن کتاب تاریخی و عتیقه هستند با ایجاد معضلاتی برای ایوانف باعث مهاجرت او به لبنان می‌شوند. کشیش نزد پسرش می‌رود و

مطالعه کتاب تاریخی را در آنجا ادامه می‌دهد و البته از این فرصت برای مصاحبت با جورج جرداق، نویسنده معروف مسیحی و لبنانی، استفاده می‌کند. قدیس رمانی است که به بعد سیاسی زندگی امام اشاره دارد. لاجرم نویسنده همین موضوع را در امتداد تاریخ بررسی می‌کند. انحراف از حکومت حقه ولی... منجر به حکومت حاکمان جور بنی امیه و بنی عباس می‌شود و امتداد حکومت آن فاجران لاجرم به حکومت حاکمان نالایق می‌انجامد. از قرار گرفتن مقدمات غلط به نتیجه درست نخواهیم رسید. هر چند قدیس حاصل تعهد نویسنده به ساحت مقدس امام است و می‌تواند گزینه‌ای مناسب برای مطالعه باشد، اما فاقد ضعف هم نیست با این حال تلاش نویسنده آن در مراجعه به منابع دست اول تاریخی موجب نوعی خاطر جمعی در خواننده می‌شود که تحسین برانگیز است.

در رمان بعدی نویسنده جنگ صفین را در بستر داستانی عاشقانه دست‌مایه خلق رمانی هفتصد صفحه‌ای و جذاب کرده است. **پس از بیست سال** رمان حجیم و تمجیدشده در جایزه جلال آل احمد روایتی منسجم و یکپارچه از عدل، مخالفین و موافقین علی^(ع) را ارائه می‌کند. سلمان کدیور در اولین تجربه جدی داستان‌نویسی‌اش سراغ موضوع حساسی در تاریخ اسلام رفته است. صفین پس از جمل دومین جنگ در تاریخ اسلام است که مابین مسلمانان درگرفته است. تا پیش از آن مسلمانان همواره با کفر و شرک ستیز کرده بودند و تکلیف کافر و مشرک هم مشخص بود. جنگ با آنها ذیل مفهوم جهاد قابل فهم بود. اما بعد از جنگ جمل این دومین مرتبه‌ای بود که مسلمان مقابل مسلمان ایستاده بود. تحلیل این موضوع در صدر اسلام و پس از خلافت خلفای سه‌گانه که ارزش‌ها به شکل جدی و معناداری تغییر کرده بود، کار آسانی نیست. داستان پس از بیست سال از کربلا آغاز می‌شود، اما نویسنده با حرکت به زمان گذشته به علت العلل وقوع حادثه عاشورا می‌پردازد. عاشورا محصول سقیفه و انحراف در جانشینی رسول خدا^(ص) بود.

پس از بیست سال به خوبی و کاملاً دقیق نشان می‌دهد که انحراف از حق با زاویه‌ای اندک شکل می‌گیرد مانند آنچه در سقیفه اتفاق افتاد و با گذشت زمان زاویه بیشتر می‌شود چنان که در جمل و صفین در تقابل با حکومت امام علی^(ع) اتفاق افتاد. خانه‌نشینی علی، فتنه جمل و صفین، نهروان و جگر پاره پاره حسن ابن علی و سر بریده حسین ابن علی نتیجه سقیفه بود و شد آنچه که نباید. پس از بیست سال برای مخاطب ایرانی یک فرصت بسیار مطلوب است از جهت روایت و فهم مکر معاویه، جهل مردم، شخصیت ملموس علی ابن ابیطالب و عمق تنهایی مردی که از عصر و زمانه‌اش بزرگ‌تر بود.

سیدمحمدرضا سادات اخوی را با شعر می‌شناختم تا این‌که با رمان **دویدن تا مردی که جلوتر است** آشنا شدم. برای سادات اخوی در این رمان مساله اثبات حقانیت علی ابن ابیطالب موضوعیت داشته که در بستر ماجرای عاطفی و عاشقانه طرح مساله کرده است. او دو زمان حال و گذشته را به موازات هم با شخصیت‌هایی مجزا و در عین حال مرتبط با هم روایت کرده است. تیهان جوانی است مرید و دل‌باخته علی^(ع) که عاشق سلمامی شود ولی خانواده سلمام مخالف عقاید و ازدواج آنها هستند. تیهان در راه به‌دست آوردن معشوق با امتحانی سخت مواجه می‌شود. بعد از رحلت پیامبر اکرم^(ص) عده‌ای بر این باورند که آن حضرت برای خود جانشینی تعیین نکرده است، اما تیهان و تعداد دیگری خلاف این نظر را دارند زیرا در واقعه غدیر خم حاضر بوده و سخنان پیامبر^(ص) در مورد جانشینی امیرالمومنین^(ع) را شنیده‌اند. تیهان در برابر دو راهی سکوت و دفاع از حقیقت قرار گرفته است. در این کتاب برای اولین مرتبه مبانی غدیر در قالب رمان مطرح شده است. نویسنده پس از به سرانجام رساندن داستانش ابایی ندارد از این‌که بر خلاف ساختار رمان از بطن کتاب خارج شود و مستقیم و صادقانه با خواننده‌اش سخن بگوید.

